

DEDE KORKUT

Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

Turkish Language & Literature Research

Cilt: 3 Sayı: 6 Yıl: 2014

Volume: 3 Issue: 6 Year: 2014

**GAYBÎ BİR İLİM ŞUBESİ OLARAK İHTİLÂÇ-NÂMELER VE MEVLÂNÂ
SEVÂDÎ'NİN MANZUM İHTİLÂÇ-NÂMESİ**
**CONVULSIONS-LETTERS AS A CONFIDENTIAL BRANCH OF SCIENCE AND
MEVLÂNÂ SEVÂDÎ'S CONVULSIONS-LETTER IN VERSE**

Yusuf Ziya SÜMBÜLLÜ*

Mehmet Akif GÖZİTOK**

Öz

Merak insana özgü bir duygudur ve insan geçmişi, geleceği ve içinde yaşadığı evreni neden ve sonuçları ile merak eder. Bu duygu, öylesine güçlüdür ki önüne geçilmesi de bu anlamda mümkün değildir. İnsanoğlu bu merak duygusunu giderebilmek için kendince çeşitli metotlar geliştirmiş ve bunlardan hareketle bir nebze olsa bu duygusunu tatmin etmeye uğraşmış hatta bunu bir ilim şubesi haline getirmiştir. Biz de bu çalışmamızda bu ilim şubelerinden biri olan fal/falcılık ve ihtilâç-nâme/seğir-nâmeler hakkında bilgi verecek; bu türün manzum bir örneği olan Mevlânâ Sevâdî'nin *İhtilâç-nâme*'sini bilim dünyasına tanıtacağız.

Anahtar Kelime: İhtilâç-nâme, Seğir-nâme, Mevlânâ Sevâdî, Fâl ve Falcılık

Abstract

Curiosity is a uniquely human feeling and a human being wonders the past, future and history, and the universe they live in with its causes and effects. This feeling is so strong that it is impossible to avoid in this regard. Human beings have developed a variety of methods of their own to overcome this feeling of curiosity, and starting from these they have tried to satisfy this sense though a bit; as a matter of fact they have made it become a branch of science. In our study we will give information about fortunes/ fortune telling and convulsions- letter/ the twitch-letters, one of the branches of this science; we will also introduce Mevlânâ Sevâdî's *Convulsions-letter*, an example in verse of this type to the science world.

Key Words: Convulsions-letter, Twitch-letter, Mevlânâ Sevâdî, Fortunes and Fortune Telling

GİRİŞ

Merak insana özgü bir duygudur. İnsan geçmişi, geleceği ve içinde yaşadığı evreni neden ve sonuçları ile merak eder. Bu duygu, öylesine güçlüdür ki önüne geçilmesi de bu anlamda mümkün değildir. Zaman bakımından ileride olanı, gerçekleşmesi beklenen zamanı karşılayan gelecek de bu yönüyle merak duygusunun öncelikli ilgi sahasını oluşturur.

* Yrd.Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elmek: yzsumbullu@erzurum.edu.tr

** Arş.Gör., Erzurum Teknik Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, elmek: makif.gozitok@erzurum.edu.tr

Geleceğin merak edilmesindeki bu doğallık, geleceğe gelmeden hükmetme isteğine cevaplar sunma iddiasında olan bir kısım gaybî ilim şubelerini ve bu işi meslek edinen sayısız kâhin, müneccim ve sihirbâzı da beraberinde getirmiştir. Çalışmamız da bu ilim şubelerinin vücuttaki titremelerden hareketle geleceğe ilişkin hükümlerini içeren bir türü, ihtilâç-nâme/seğir-nâmeleri konu edinmiştir. Varlığını oldukça masum yorumlar eşliğinde yüzyılımızda da sürdürmeye devam eden bu türün uzun soluklu bu yaşam serüveninin halk bilimi açısından incelenmeye değer görülmesi de bu çalışmanın çıkış noktasını oluşturmuştur. Bununla birlikte ihtilâç-nâmelerin fal ve falcılık kavramları ile olan münasebeti göz önünde bulundurulduğunda bu kavramların konumuzla dolaylı olarak ilgili olduğu; hatta ihtilâç-nâmelerin fal ve falcılığın bir şubesi konumunda bulunduğu görülecektir. Bu sebeple ihtilâç-nâmeler/seğir-nâmeler konusu girmeden fâl ve falcılık konusunda bazı hususlara değinmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

FÂL VE FÂLCILIK KAVRAMI

Halk bilimi alanında yapılan çalışmalar, folklor hareketlerin ve folklorik verimlerin statik değil dinamik olduğunu göstermektedir. Bu dinamikliği ve sürekliliği doğuran en önemli etkenler ise insanın zihin yapısı, iç dünyasının temel işleyiş tarzı ve insan ihtiyaçlarının değişmez oluşudur. Bilindiği üzere, insan her çağda, çevrede ve hayatın her safhasında bir takım bilinmezler ve kapasitesini aşan problemlerle karşı karşıya kalmakta; bu unsurlar karşısında özde değişmeyen bir kısım farklı mücadele vasıtalarına müracaat etmekten geri durmamaktadır. Bu doğrultuda, insanlık tarihi ile eşdeğer bir tarihi süreç içerisinde ele alınabilecek olan bilinmeyi bilme ve gelecekte olaklardan haberdar olma, merak ve isteğinden doğan gaybî ilimler ve dolayısıyla da fâl içerikli türler, bu nitelikleri ile güncelliklerini, değişen şekil ve uygulamalarla günümüze değin sürdürmüştür. İnsanın kendini tanıma ve geleceğine ilişkin saptamalarda bulunulabilmesi hususunda, bir işaretler dizisi olarak ele alınabilecek olan bu türler, barındırdıkları kültürel unsurların yanında, yansıttıkları genel toplumsal beklenti, eğilim ve ilgi çekici açılımlarıyla da günümüzde dahi varlıklarını devam ettirmekle ilgiye değerdir.

İnsanoğlu, dünden bugüne gerek kendisiyle gerek çevresiyle ve gerekse içerisinde yaşadığı kozmik âlem ile ilgili bilinmezleri anlayıp keşfetmeye, yarının neler getirip, neler götüreceğini önceden öğrenmeye ve böylece kendi kaderine hükmetmeye çalışmıştır. Elbette ki bu yaklaşımda, sınırları tespit edilemeyen esrarengiz âlem ve bu âlemin meçhûllerine karşı duyulan merak ve korku ögesinin payı büyüktür. Bir diğer ifade ile olağan ya da olağanüstü her şekle, her eyleme bir mana verme ve bir anlam yükleme, insanın mekanik döngüsünün doğal bir özelliği olsa gerektir ki insanı dünden bugüne bilinmezi ve esrarengiz olanı keşfetmeye sevk eden de bu olsa gerektir.

İnsan hayatının olmazsa olmaz gerçekliğinden biri olan gelecek kaygısı ve bu kaygının kaynağı olan merak ögesi; Ben kimim, neyim, ne olacağım, nereye gideceğim, kiminle evleneceğimden tutun da uğurlu-uğursuz saat tespitlerine, doğacak çocuğun cinsiyet tayinine, ürünün bolluğuna veya kıtlığına vb. kadar yüzlerce çok bilinmeyenli denklem niteliğindeki sorular silsilesi ve bunların muhtemel cevapları ile somut bir nitelik kazanır ki bunların insanı insan kılan yapısal unsurların birer yansıması olmadığı söylenemez.

Bahsi geçen soruların cevaplarındaki büyük gizem, insanlığı dün olduğu gibi bugün de bazen hiç olmadık birtakım arayışlarla meşgul edegelmektedir ki bu meşguliyetlerden birinin, belki de en çok umut bağlanılanının fâl olduğu apaçık bir gerçektir. İşte fâl inancını besleyen ve bu işi meslek haline getirenleri toplum nazarında farklı kılan da -başlangıcından günümüze- insanın yapısında mevcut olan yarının bilinmezliğini anlama ve çözme gayreti ile dertlerinden bir an önce kurtulma duygusudur. Farklı inanç ve kültür dairesine mensup pek çok toplumda yaşam alanı bulmuş olan bu türden yaklaşım ve uygulamalar, muhâtaplarının toplumun hemen her katmanından olmasıyla, öncelikle sosyal daha sonra da ferdi bir kimlik taşımaktadır.

Ana hatlarıyla; geleceği hem iyi hem kötü yönleriyle öğrenmek için farklı vasıtalarla mürâcaât etmek ve bu mürâcaât sonunda elde edilen netice anlamına gelen fâl (Ertaylan, 1951: 27), geçmişten günümüze değişen şekil ve uygulamalarla, düne nazaran daha da renkli bir çeşitlilikle insanın yaşadığı her yerde, medeni seviye uygun hale getirilerek, her seviyedeki insan tarafından kullanılagelen bir pratiğin adıdır. Sözlüklerde fâl *uğur, tâlih, deneme, kahve fincanına, iskambile bakmak gibi bir takım garip usullerle insanın tâlihine ait şeyler söyleme* (Devellioğlu, 2003: 250); *gelecekte olacak şeyler hakkında bilgi sahibi olmak için başvurulun, tefe'ül, bakla fâli, yıldız fâli, fal oku gibi çeşitleri bulunan*, bir ilim olarak sözlüklerde geçmektedir (Doğan, 2005: 407).

İnsanlar ilkçağlardan beri geleceklerinin kimi belirtilerden öğrenebilineceğine inanmışlardır. İ.Ö 4000 yıllarında Mısır'da, Babil'de, Çin'de ve Kalde'de astroloji ve el fâli gibi metotların uygulandığını gösteren çeşitli belgeler ışığında (MEB, 1989: 90) fâlin en eski menşe'inin muhtemelen Mezopotamya olduğu, geleceği bilmeye yönelik çok sayıdaki tekniğin ise Akkadlar döneminde gelişerek, daha sonra bütün Arap ve Akdeniz bölgelerine yayıldığı ifade edilebilir (Aydın, 1988: 131). Bu bölgelerde, ayna, kahve telvesi, bakla, iskambil kağıdı vb. gibi nesnelere bakmak ya da yıldızların devinimlerinden, kuşların seslerinden, uykuda görülen düşlerden anlamlar çıkarmak yoluyla çeşitli fâllar vardı. Hemen hemen bütün mitolojiler de ünlü fâlcıların öyküleriyle doludur. Antikçağın Uythagoras, Platon vb. gibi ünlü düşünürlerinin bile fâla ve fâlcılığa inanmış olmaları (Hançerlioğlu, 1994: 97-98), türün gelişim sürecini ve ehemmiyetini daha da netleştiriyor olsa gerektir.

Eski Yunan, Roma, Mısır, Kalde, Babil ve Çin medeniyetleri içerisinde de yaşam alanı bulmuş olduğu ifade edilen fâl, insanlara sunduğu veya vaat ettiği gizemli içeriği ile daima dikkat çekmiştir. Mesela; Aristo, yüzün çizgilerine bakarak kişinin karakterini okuma üzerine -fizyonomi- bir kitap yazmış; Yunan mitolojisinde Tanrı Apollon evlenmek istediği Kasandra'ya fâlcılık yeteneği bağışlamış; Sümerler kesilen kurbanların karaciğerlerine, Etiler kuşların uçuşlarına bakmak suretiyle ileriye dönük değerlendirmelere mürâcaât etmiş, Fransız astrolog Nostradamus, miladi 3000 yılına kadar olabileceklerle ilgili kehânetlerde bulunmuştur (Duvarcı, 1993: 5).

Kökü ve başlangıçtaki ilk manası belli olmayan fâl, Arapça bir kelimedir. Arapça'da fâl (fe'l): *Uğur ve uğurlu şeyleri gösteren simge*" anlamına gelir. Batı dillerinde umumiyetle 'geleekten hâber verme (kehânet)' anlamındaki Grekçe 'manteia' ekiyle yapılan ve fâl türlerine göre değişen kelimeler kullanılmaktadır... Fâl genelde ya bazı alet ve vasıtalarla ya da bazı yöntemlerle tahminlerde bulunma, içinde bulunan zamanla ve gelecekle ilgili yorumlar yapma işidir (Duvarcı, 1993: 1).

İslamiyet'in mukâddes kitabı Kur'ân-ı Kerim'de fâl kelimesi geçmemekte, bu kavram yerine "tyr" kökü geçmektedir. Bazı hadislerde "fâl ve tıyara" kelimelerinin her ikisi de gelecekte olabilecek hadiselerle dair işaret, manasında kullanılmış (Ertaylan, 1951: 27), daha sonraları kelimenin manası, geleceği hem iyi hem de kötü yönleriyle öğrenmek için bazı garip vasıtalarla müracaat sonunda elde edilen neticeleri de içine alacak şekilde genişletilmiştir. İslâmi ilimler arasında hususi bir yer teşkil eden ilmü'l-fâl, içtimâî faaliyetlerin tatbikine veya insanların hal ve keyfiyetine tesir edecek bir kuvvete zamanla ulaşmış ve sonuçta en hususi işlerden, resmi işlere kadar etki alanını genişleterek, bazen İslâmi bazen gayr-i İslâmî bir kimlikle, toplum nazarında adet niteliği kazanarak, fâl-nâme denilen eserlerin vücuda gelmesine vesile olmuştur (Ertaylan, 1951: 27).

İslamiyet'in ilk dönemlerinde sadece hayra yorulan işaretler dizisi olarak da algılanan veya öyle olması telkin edilen fâlin (Macdonald, 1977: 449) sonraki dönemlerde hem iyi hem de kötü geleceğin tahminine doğru kaymış olduğu da gözden kaçmamaktadır.

İslamda, etnolojik bir terim olarak özellikle gayb, gelecek ve insan karakteri hakkında bilgi verme amacı taşıyan bütün esrarengiz faaliyetleri ifade eden fâl kelimesi 'fâl tutmak' anlamına gelmekle birlikte, umumiyetle gelecekle ilgili iyimser beklentileri dile getiren tefe'ül kavramı, cahiliye dönemi Araplarında da görülmektedir. Yine Arapça'da 'uğursuzluk' manasına gelen tıyere ile 'herhangi bir nesne veya olayı uğursuz sayarak ondan gelecekte birtakım olumsuz durumların doğacağına hükmetme anlamını taşıyan teşe'ümün de tefe'ülün karşıt anlamı olarak kullanılmış olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır (Aydın, 1988: 138).

Günümüzde ise fâl, insanın gelecekte olabilecek hadiseler hakkında bilgi sahibi olmak ve öğrendiğini zannettiği kaderini istediği yönde değiştirmek, kötülöklere karşı tedbir almak, böylece merak, teselli ve ümit duygularına cevap vermek veya sadece oyalanıp vâkı't geçirmek maksatlarıyla, çeşitli yollara başvurusu ile bunun sonunda elde ettiği netice, manalarını içine alacak şekilde kullanılmaktadır (Aydın, 1988: 138).

İnsanın gerek kendisiyle gerek çevresiyle ilgili bilinmezleri anlayıp keşfetme mücadelesi, zamanla onun bu ihtiyacını karşılamak üzere bu işi meslek edinen ve toplumda büyük itibar gören kâhin, münecim, sihirbâz, büyücü, şifacı, fâlcı ve bakıcıların boy göstermesine sebep olmuştur. Tarih boyunca, bazı dinlerde din adamlarının dahi kâhinlik yaptıkları, milattan önce 4000 yıllarında Mısır'da, Çin'de, Babil'de ve Kalde'de fâlcı ve kâhinlerin olduğu bilinmektedir (Aydın, 1988: 131).

Bu zümreyi teşkil eden kişiler, o sayede diğer insanlardan temâyüz ederler. Bunlar bu işi yapmak için herhangi bir sanata 'temrine, usûl öğrenme işine' de başvurmazlar. Ne yıldızların ne de diğer herhangi bir şeyin eser ve tesiri ile bu husus üzerine istidlâl ederler ki bunlar: Arrâflar (Diviners: Biliciler), Nâzırlar (Bakıcılar): Ayna ve su taşı gibi şeffâf cisimlere bakanlar, hayvanların yüreklerine, ciğerlerine ve kemiklerine bakanlar; Ehl-i Zecr: Kuşlardan ve yırtıcı hayvanlardan ma'nâ çıkaranlar (böylece bir işten vazgeçilmesi hususunda ikaz olunanlar); Ehl-i Tark: Çakıl taşları ile buğday ve hurma çekirdeği gibi taneleri yek diğerine vuranlar; gibi (İbn Haldun, 1988: 385-386).

Yukarıda ifade edildiği üzere, gaybın ifşâsının taşıdığı merak ögesi, zaman içerisinde bireysel ilgiyi aşarak, uğurlu gün, uğurlu saat vb. yaklaşım tarzlarıyla devletlerin siyasî hamlelerinde de kendini göstererek, münecim ve münecimbaşılık

adı altında ilgi alanını genişletmiştir ki Eski Türk dünyasında şamanların üstlendiği kâhinlik görevini Osmanlılarda müneccimler, günümüzde de profesyonel fâlcıların sürdürüyor olması bu bakımdan dikkate değerdir. Bilindiği üzere, müneccimbaşılik, 15.yy sonları ile 16. yy başlarında ortaya çıkmıştır. Medrese mezunu olan, ilmiye sınıfı mensupları arasından seçilen müneccimbaşılar, ileri gelen devlet adamlarının kullanımı için takvim, imsâkiye ve zâyîçe hazırlamaya başlamışlardır. Takvimler 1800 yılına dek Uluğ Bey Zici'ne göre, bu tarihten sonra da Jacques Cassini Zici 'ne göre hazırlanmıştır. Öncelikle, başa geçme olmak üzere, savaş, doğum, düğün, denize gemi indirilmesi gibi konularda, müneccimbaşılar ve bazen de müneccimler uğurlu saatler tesbit ederlerdi.²

Türk kültür ve medeniyetinde, gerek İslâmiyet'ten önce ve gerekse İslamiyet'ten sonra oldukça yaygın olan gaybî ilim ve yaklaşımlar, İslamiyet dairesine girmekle, şekil ve muhtevada bir kısım değişikliklere uğramakla birlikte, "Ulum-ı Gaybiyye" genel başlığı altındaki renkli görüntüsünü sürdürmeye devam etmiştir ki X. yüzyılın ikinci yarısında ya da daha doğrusu sonunda, Tuen-Huang (40° kuzey-95° doğu) bölgesinde runik harflerle yazılmış olan 'İrk Bitig' adındaki meşhur fâl kitabının varlığı, bu türün Türk kültür ve medeniyeti içerisindeki ehemmiyetini ve gelişim sürecinin seyrini sergilemek adına, en bildik örneği oluşturmakla, kayda değerdir (Roux, 1999: 18).

Türk kültür tarihi içerisinde önemli bir köşe taşı olan 'Kutadgu Bilig'in fâl kavramını ele alması ve fâlî iyi talih, baht, uğur kavramlarının karşılığı olarak gösterilmesi -Kupa körklügü kör kılın özke fâl, İşing edgü bolgay kamug sözni üz- (Hacip, 1979: 406) Divan-ı Lugatı't-Türk'te fâl karşılığı gelen ırk sözcüğünün; fâlcılık, kâhinlik, bir kimsenin gönlündekini bilmek, olarak manalandırılması ve eseri tercüme eden Besim Atalay'ın, bu kelimenin Türkiye'nin birçok yerinde, kader, tal'i, fâl anlamında kullanılmakta olduğunu eklemesi - İrkim açıldı: talihim açıldı- (Kaşgarlı Mahmud, 1998: 42) bu türün bizim kültürümüz içerisindeki duruşunu sergilemek adına kayda değer olsa gerektir.

Türklerin Müslüman olmadan önceki dinî törenlerinde ve günlük hayatlarında fâlin önemli yeri vardı. Orta Asya Türkçesi'nde fâl kavramı, ırk kelimesiyle karşılandığı gibi fâl anlamına gelen kelimelerden biri de 'tölge'dir. Suya ve aynaya bakma, kurşun, köz ve tütsü, kürek kemiği, kahve, bakla fâlları da Türkler'de yaygın olan fâl türlerindendir ki şamanlar kayıp kişilerden hâber almak için ayna kullanmışlar, kürek kemiğiyle fâl bakma ise Asya'nın birçok bölgesinde yaygınlık kazanmıştır (Aydın, 1988: 136).

Dede Korkut Hikâyeleri'nde de muhtelif kehânet vasıtalarının kullanılmasına şahit olmamız konunun Türk kültür tarihimiz açısından taşıdığı önemi tasdikler gibidir. Bu doğrultuda çalışmamızın çıkış noktasını da oluşturan 'Seğirme' eyleminin kehânet aracı olarak kullanımına ilişkin hikâyede geçen bir örneğe temas etmemiz yerinde olacaktır. Dede Korkud Hikâyeleri'nden 'Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu'nda, Dirse Han, kırk namerd yiğide inanarak, bir av sırasında oğlunu okla vurur. Bu olayın ardından hanın eşinin, avdan yalnız dönen Dirse Han'a, oğlunun hayatından kaygı duyduğunu belirttiği soylaması esnasında karşımıza çıkan 'segirmek' kelimesi, aşağıda bahsi geçecek olan inancın arkaikliğini ve niteliğini ortaya koymak bakımından dikkate değerdir. Örnekte görüleceği üzere, gözün seğirmesi, Boğaç

²<http://forum.abonem.com/osmanli-tarihi-genel/8213-osmanli-tarihinde-bilim-7-a.html> (Erişim tarihi: 04.10.2009)

Han'ın annesini, oğlunun başına kötü bir şey gelmiş olabileceği kanâatine götürmekle, ileriye dönük bir işaret niteliği kazanarak aşağıdaki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Göksi güzel ala tağa ava çıkdun

İki vardun bir gelürsin yavrum kanı

Karanu dün de bulduğum oğul kanı

Çıksun benüm görür gözüüm

*A Dirse Han yaman **segrir** (Ergin, 1997: 86)*

Yukarıda ifade edildiği üzere, fâl eski Türkçe'de ırk kelimesiyle ifade edilmiştir. Besim Atalay'ın Kaşgarlı Mahmut'un 'fâlcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmek' diye açıkladığı 'ırk' kavramına ilave ettiği nota göre bu kelime Türkiye'nin birçok yerinde kader, talih, fâl anlamına kullanılmaktadır. İrkım açıldı- talihim açıldı demektir. Atalay: 'kam ırkladı' cümlesinin izahını yaparken de şu notu ilave ediyor: "Batı Anadolu'da ve Kütahya vilâyetinin bazı yerlerinde 'ırk bakmak' fâla bakmak anlamındadır... Oğuz Destanı'nda zikredilen bilge ve filozof İrkıl Hoca'nın adı da kâhin ve fâlcı anlamını ifade etse gerekir ki 'Yakutlara göre ilk şamanın adı da 'Argıl' idi. Bu isim de 'İrkıl' veya 'Arkıl Hoca' yı hatırlatıyor. Altay Şamanistlerinde kamdan başka 'ırımcı' denilen adamlar vardır (İnan, 1995: 151). İrgıl Hoca, Buryat ve Yakut/Saka'larda bir efsanevi kâhin sayılmıştır (İnan, 1986:196-197). İrgıl Hoca, Saka/Yakutların milâd sularında belki daha önce Lena Havzası'na çekilmeden önce bulunuyordu (Togan, 1982: 96).

Türk kültür tarihi içerisinde kehânet ilmini meslek haline dönüştüren temsilcilerin yoğunluğu bu anlamda dikkate değerdir ki Kıpçak lehçesinde 'teşe'üm' ve 'tefe'ül' anlamlarına gelen 'ırım' kelimesinin kök bakımından ırk'a bağlı bir terim olduğu da gözden uzak tutulmamalıdır (İnan, 1995: 151).

Fâl baktırmak, iptidai Şamanizmin bütün kişi oğlunun ruhunda bıraktığı ve tedavisi kabil olmayan hastalıklardan da biridir (İnan, 1995: 159). Halk hekimi, büyücü, din adamı, ozan vb. pek çok vasfı şahsında toplayan şamanın kâhin olmak sıfatıyla, bu toplumlarda toplumun diğer üyelerine nazaran bariz kişisel farklılıkları olması da gayet doğal karşılanmalıdır. Şamanlar seçilmiş kişilerdir ve bu nitelikleriyle, topluluğun öteki üyelerinin ulaşamadığı bir kutsal alana erişebilirler. Onların esrime deneyimleri, dinsel ideolojinin katmanlaşmasına, mitolojiye ve törenler sistemine güçlü biçimde etkide bulunmuş ve bulunmaktadır (Eliade, 2000: 25-26).

Buraya kadar özetle panoramasını çizmeye çalıştığımız fâl ve fâlcılık kavramları ile yakından ilişkili bulunması ve çalışmamıza temel teşkil etmesi açısından ilm-i ihtilâç/seğirme ilmi üzerinde ayrıntılı bir şekilde durmamız da gerekmektedir.

İLM-İ İHTİLÂÇ (SEĞİRME İLMİ)

Ana hatlarıyla batıda palmalogie, Araplarda ilm-i ihtilâç, Türk kültüründe ise seğir-nâme olarak adlandırılan, insan vücudunun bazı nahiye ve azalarında fizikî bir sinir ve adale hareketi olarak görülen seğirmelere toplumca, çok eski çağlardan beri, gelecekteki olayların bir işareti ve hâbercisi manasının yüklendiği ve böylece bunlara hususî bir değer atfedildiği bilinmektedir (Özergin, 1967: 4331). Bu hususî değer, seğirmelere ilk etapta başlı başına bir ilim şubesi olma niteliği, sonraki dönemlerde ise edebî tür niteliği kazandırmıştır.

Halk yaşayışında ve folklorunda varlığını son zamanlara kadar taşıyabilmiş olan bu türden eserler, seğir-nâme veya ilm-i ihtilâç adlarıyla, değişik boyutlarda, mensur veya manzum olarak kaleme alınmış olmakla da bu çalışmanın genel çerçevesini belirlemiş olmaktadır. Varlığını son zamanlara kadar taşıyabilen ve halk nazarında halen daha oldukça geniş bir ilgi odağı haline gelen seğir-nâme türü üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunan Halil Ersoylu'nun bu türe ilişkin açıklamaları da yukarıda ifade edilenler doğrultusunda dikkate değerdir: *"Bir kimsenin vücudundaki herhangi bir uzuv seğirdiği zaman o kişinin gelecekteki durumuna, işine, sağlığına ve benzeri hususlarına ait tahminler öne sürülebilmüş, buna dayanılarak bazı hükümler verilebilmiştir"* (Ersoylu, 1985: 27).

Bedendeki bazı uzuvların oynaması, seğirmesi ve benzeri durumlarına dayanılarak yapılan anlamlandırma, yorumlama işine İslâm medeniyetindeki Türk yaşayışında, seğir-nâme veya ilm-i ihtilâç adı verilmiştir (Ersoylu, 1985: 27). Umumiyetle tâbir-nâme, fâl-nâme gibi okkültizm içerikli kitaplar içerisinde çoğunlukla müellif kayıtlarından yoksun müstakil eserler şeklinde karşımıza çıkan bu türden eserler, aşağıda belirtileceği üzere, firâset ilminin oldukça çeşitli alt dallarından biri olarak nitelendirilmiştir ki ilm-i firâset şu şekilde tanımlanmaktadır: *"1. Zihin uyanıklığı 2. Bir ademin çehresinden ve azasının şekl-i suretinden tabiat ve ahlak isti'dâdını istihrâc etmek, ilmi firâset asıl manası bu olup en müste'mel olan birinci manası mecazîdir"* (Sami, 1989: 979).

Katip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn'* da seğirme ilminin firâset ilmi ile olan ilgisine ve bu ilmin genel mahiyetine şöyle temas etmektedir. *"Bu ilim, firâset ilminin dallarındandır. Mevlâ Ebü'l-Hayr şöyle dedi: 'Bu ilim baştan ayağa insanın organlarının seğirmesinin insanda ilerde ortaya çıkacak durumları ve şimdiki durumlarını (mallarını) nasıl bildirdiğinden bahseden bir ilimdir, faydası ve amacı açıktır. Ancak anlamının zayıflığı ve tanıklarının kapalılığı sebebiyle güvenilmez bir ilimdir. Bu ilim hakkında kısa risaleler gördüm, fakat bunlar hastayı iyileştirmez ve susuzu sulamaz. Şeyh Dâvûd el Antâkî tezkiresinde şöyle dedi. 'Seğirme organın veya bedenin istek dışı hareketidir, yapanla ilgili bir sebepten olur, bu buhardır, maddi bir sebepten olur, bu buharlaşmış gıdadır, şekille ilgili bir sebepten olur, bu patlamadır, doğanın gücü yettiği zaman ortaya çıkar ve seğirme sırasında vücudun durumu genel ve özel olarak deprem sırasındaki yerin durumu gibidir'"* (Çelebi, 2008: 77).

Mustafa Bin Bali'ye göre ise insan bedenindeki bir kısım organın -özellikle yüzün ve gözün- seğirmesinden türlü anlamlar çıkarma ilmi olmakla, mensur bir fâl-nâme olan seğir-nâme/ihtilâç-nâme (Devellioğlu, 2004: 419), küllî kurallar altında olmayıp yüzdeki ve bedendeki seğirme ve hallerden çıkarılan hükümlerden ibarettir (Çavuşoğlu, 2004: 29).

Yukarıda açıklamalardan hareketle, genel hatlarıyla vücudun herhangi bir uzvunun istem dışı titremesi olarak tanımlanabilecek olan seğirmek, aşağıda da görüleceği üzere, bu anlamıyla Anadolu'nun pek çok bölgesinde ve Anadolu dışındaki Türk toplumlarında dünden bugüne, anlam kaybına uğramadan varlığını koruyabilmiş bir kavram olarak da karşımızdadır.

"Seğirmek (sergimek, serimek, seyirmek -1, seyirmek Seğirmek; (Çığrı Dinar -Af.; Eğridir ve köyleri -İsp.; Söğüt, Honaz -Dz.; Bozdoğan -Ay.; tokat -Es.; -Çkr.; İskilip -Çr., Merzifon -Ama., Hacıılyas, Koyulhisar -Sv., Ahırlı -Ank., Bor - nğ., Ermenek -Kn., Mersin ve köyleri, Mut İç., (Sergimek: (Ağlı, Küre -Ks., -Ecz., Haral -Gaz.) Seyirmek -1):(- İz.,ü Fili, biga -Çkl., Düzce - Bo.,İskilip-Çr.,Ağın-El., Reyhanlı ve Amik Ovası Türkmenleri,Reyhanlı - Hat., Lüleburgaz,-Krk.,-Kıbrıs)" (TDK Derleme Sözlüğü, 1993: 3566) *"seğirmek(ınsz) : Hafif*

kımıldamak, genellikle vücudun bir yerinde deri ile birlikte derinin hemen altındaki kaslar hafifçe oynamak.” (TDK Türkçe Sözlük, 2005: 1722) “seğirmek: Hafif kımıldamak, kıpırdamak, seğirmek” (TDK Tarama Sözlüğü, 1989: 3366) “Türkiye Türkçesi: seğirmek; Azerbaycan T: säyirmäk; Başkurt T: taşlanıw, atılıw, intılıw; Kazak T: tartıluw; Kırgız T: közü tartu; Özbek T: seskänmak; Tatar T: tartu, tartışu; Türkmen T: Damak çekmek; Uygur T: kaş tartmak, titrimäk” (Karşılaştırmaları Türk Lehçeleri Sözlüğü, 1991: 756-757 “Segirmek: Kıpırdamak; göz kapağı, burun kanadı ihtilâç etmek; veterler oynamak, hafif sıçramak, titremek, az sıçrar gibi olmak.” (Gökyay, 2000: 278)

Vücudun muhtelif bölgelerindeki istem dışı kas ve sinir hareketi olarak tanımlanabilecek olan seğirmeler, neden olmaktadır veya bu titreme hali ileride olabilecek olaylara işaret olarak neden değerlendirilmelidir veya değerlendirilmeli midir? Başka deyişle, seğir-nâmelere itibar edilmeli midir, edilmemeli midir? Bu konuda gerek *Keşfü’z-zünûn*’da gerek *Marifet-nâme*’de ve gerekse muhtelif seğir-nâmelerde bir kısım müellifin yaklaşımları ilk elden belirleyici olsa gerektir.

Yukarıda değinildiği üzere; Ebü’l-Hayr’a göre seğirme ilminin faydası ve amacı açık olmakla birlikte, bu ilim anlamının zayıflığı ve tanıklarının kapalılığı sebebiyle güvenilirmezdir. Bu alanda pek çok kısa risaleler olsa da bunlar hastayı iyileştirmez ve susuzu sulamaz. Şeyh Dâvûd el-Antâkî’ye göre ise seğirme, buhardır, maddi bir sebepten olur ki bu buharlaşmış gıdadır. Ayrıca; seğirme şekille ilgili bir sebepten de olur ki bu sebep patlamadır. Doğanın gücü yettiği zaman ortaya çıkar ve seğirme sırasında vücudun durumu genel ve özel olarak deprem sırasındaki yerin durumu gibidir. (Çelebi, 2008: 77).

İbrahim Hakkı, *Kıyafet-nâme*’sinin bir bölümünü seğirmek konusuna ayırmıştır. Bu bölümde İbrahim Hakkı, seğirmenin nedenini damarlardaki kan dolaşımının engellenmesine bağlar. Oysa bugün seğirmenin tıptaki bilinen nedeni, İbrahim Hakkı’nın verdiği nedenden başkadır. Tıptaki bilimsel açıklamaya göre seğirme güç durumlar karşısında kalan insanda bir çeşit boşalma olarak görülür. Gene seğirmeye ilgili olarak tıbbın gösterdiği ikinci bir neden de beyinde seğirme görülen yerdeki kasa gelen sinirlerin aşırı derecede uyarılmasıdır (Mengi, 1977: 308).

Müneccim Muhammed Abdüselam’ın bu konudaki yaklaşımı ise tatbikatçıları açısından seğirmelere itibar edilmesinin doğallığını beyan eder nitelikte yani bir bakıma seğir-nâmeler lehine bir içerikle karşımıza çıkmaktadır:

“Vücut-ı beşerdeki seğirmek dahi tabii bir harekettir ve şüphesiz mea’ni ve mekâsid-i muhtelifeye mütezemmildir. Mesela küre-yi arz hey’et-i mecmuasıyla bir cism-i zi hayat olduğu halde onun dahi vücudunun muhtelif noktalarının vâkit vâkit hareket etdiğini, seğirdiğini görüyoruz ve buna zelzele, hareket-i arz diyoruz. Zelzele bazı kere vuku bulduğu mahalleri hak ile yeksân iderek binlerce insanın, hayvanın telefine bais olur. Bazı kerede ateşfeşân dağlar vucuda getirir. Hasılı kürre-i arz üzerinde dürlü dürlü tahvilâta, tedbilata, neticeye sebebiyet verir. Daha doğrusu makasid-i hilkât husule gelir. Her cism-i beşerinde başlı başına birer alem olduğu nazar-ı dikkate alınınca onun muhtelifesinde ara sıra vuku’ bulan zelzelelerin yani seğirmelerin hem maddi hem manevi maksad ve manası neden olmasın.? Kainatda hiçbir şey sebebsiz ve asılsız değildir. İşte erbab-ı dikkat ve tedkikin müteleatı bu merkezde olduğu halde seğirmenin te’sirat-ı maneviyesini, yani hilkatın mahsusunu havi bulunduğunu yine inkar ederler. Fakat biz çok kimseler bilirüz ki, mesala sağ veya sol göz veya kaşının seğirmesi ferâh ve şâdiye, yahud endişe ve gama delalet etdiğini tecrübe etmişler ve öyle bir seğirmenin neticesinde bu işaret kabil vukuatın delâlet etdiği mananın zuhur etdiğini göre gelmişlerdir.

İşte buna bina'en, pek çok tecrübeler müstenid olarak aza-yı beşeriyenin nerelerinin seğirmesi nelere delâlet ideceğine dair bir eser-i kadide mütela itdigimiz fıkraı tevzih itmek suretiyle bu risaleyi vucuda getirmeyi münasib gördük" (Muhammed Abdülselem, 1333: 40).

Yukarıdaki açıklamalar ile Münecim Abdülselem deprem, volkanik patlama gibi tabiatta meydana gelen bazı olaylar ve bu olayların sonuçlarından hareketle, kâinata sebepsiz bir şey olamayacağından ve her olayın bir sonraki olayın tetikleyicisi ve habercisi olduğu tezinden yola çıkarak, insan vücudunun bazı uzuvlarının seğirmesinin de gelecekte olacılara bir işaret sayılması gerektiğini ve bu seğirmelerin işaret ettiği gelişmelerin de zaten pek çok tecrübe ile sabit olduğunun altını çizmektedir.

Seğirmelerin sebepleri konusunda *Keşfü'z-zünûn* yazarı da bize bilgi vermektedir: "Calinus şöyle dedi: 'Seğiren organ organların en sağlıklısidir, çünkü eğer güçlü olmasaydı altında buhar yoğunlaşmazdı, nitekim buhar toprakta, sadece dağların sınırlarında toplandı. Şöyle dedi: Bu doğal ilimdeki gözlemin bozukluğundandır, çünkü toplanmanın sebebi gözeneklerin yoğunluğu ve şiddetidir, vücudun güçlülüğü ve zayıflığı değildir, bu sebepten toprağı sağlam olmakla beraber gevşek arazide ortaya çıkmaz ve zayıf organlara maddelerin yayıldığını görmeyiz ve çünkü seğirme aksine az yıkanan ve az masaj yaptıran kimsede gerçekten daha çok olur.'" (Çelebi, 2008: 77).

Seğirme ilmine ilişkin son açılımı Hikmet Ertaylan'dan yapmak istiyoruz. Ertaylan, seğirme hakkında bilgi verirken "Bu ilmi bazıları Zülkarneyn'e bazıları da Danyal'a nisbet ederler. Fakat ne delil-i naklî, ne de delil-i akliyye istinâdı vardır derler. Halk arasında şâyi olagelmış bir inanıştır." (Ertaylan, 1951: 3-7) ifadeleri ile şekillendirerek, Katip Çelebi'ye yaklaşmış gözükmektedir.

Neticede bu yaklaşımlarda, insanın tabiat karşısındaki aczinin, sonraki dönemlerde daha mantıklı bir zemine oturmuş olduğunun gözlemlenebildiği söylenebilir. İnsanoğlunun sebebini bilemediği, anlamlandıramadığı olayları kendince izah etme gayreti dün olduğu gibi bugün de yaşamaya devam etmektedir. Modern insan açısından mantıklı bir platformda ve bilim ışığında sebep-sonuç ilişkileri ile ele alınan yağmur, rüzgâr, yıldırım, şimşek, deprem vs bir kısım tabii eylem, ilkel insan açısından, gizemli duruşunu uzunca bir süre devam ettirmiştir. Bahsi geçen tabii hareketliliğe genelde inanç eksenli açıklamalarla yaklaşan ikinci grubu günümüz insanının yaklaşımı ile birleştiren ise her ikisinin de olaylara sebepler dairesinden yaklaşmış olmasıdır.

Modern tıp ışığında güç durumlar karşısında kalan insanda bir çeşit boşalma, istem dışı kas ve sinir hareketi olarak değerlendirilen seğirmelerin, bu değerlendirmeye ulaşmaya kadar geleceğe ilişkin kehânetler içeren inanç kökenli işaretler dizisi olarak algılanmış olması işte hep bu sebep arayışının gelişim süreci ile açıklansa gerektir.

İHTİLÂÇ-NÂME-İ MEVLÂNÂ SEVÂDÎ

Çalışmamıza temel teşkil eden eserin müellifi Mevlânâ Sevâdî hakkında bibliyografik eserlerde herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Yaptığımız araştırmalarda Şirvanlı Sevâdî isimli bir zatın Sergüzeşt-nâmesi'ne tesadüf ettik (İnan, 1990). Fakat eserin 1540 yılında yazılmış olması bizde bu iki Sevâdî'nin farklı şahıslar olduğu izlenimini oluşturdu. Zira *İhtilâç-nâme*'nin Münâcât kısmında Mısırlı bir Ali Paşa'ya medhiye vardır ki bu ismin meşhur Kavalalı Ali Paşa (ö. 1849) olması mümkündür. Şu

an için sadece tahminlerden hareketle söyleyebiliriz ki Mevlânâ Sevâdî 19. yy yaşamış bir şairdir.

Mevlânâ Sevâdî'nin *İhtilâç-nâmesi*'ne gelecek olursak bu eser, mesnevi nazım şekliyle ve aruzun cedid bahrinin fe'ilâtün/mefâ'ilün/fe'ilün vezninde 265 beyit olarak yazılmıştır. Eserde, sırası ile Girizgâh, Münâcaât ve Sebeb-i Nazm bölümlerinden sonra her organın ismi ile müsemma bir başlık altında değerlendirildiği 56 bab gelmektedir.

Yazma eser kütüphanelerinde yaptığımız araştırmalarda şu an için Mevlana Sevâdî'nin *İhtilâç-nâme*'sinin üç ayrı nüshasına ulaşabildik. Bunlardan ilki Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmaları, H. 269'da kayıtlıdır. 217x125 mm. ebatında, vişne renk deri ciltli, miklepli, cetvelleri yaldızlı, müzehhep ser-levhalı, aharlı kağıd üzerine talik yazıyla yazılmış 12 varak, 15 satır olan bu eserin müstensihisi bilinmemektedir. İkinci bir nüsha ise İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları, ŞR 525 numarada kayıtlı bir mecmuanın 260a-263b varakları arasında olan nüshadır. Mecmua, 300x105 mm. ebatında, mukavva üstü, sırtı ve kenarları bordo derili, çehâr-gûşe ciltli, samanî renk kağıda talik ve nesih yazı ile yazılmış, 268 varak, satır sayısı değişkendir ve eserin müstensihisi bilinmemektedir. 3 Her iki nüshanın da müellifi katalog kayıtlarında -hatta ikinci nüsha üzerine yapılan ayrıntılı çalışmada bile- Sevdâ'î olarak görülmektedir. Bunun dikkat eksikliğinden kaynaklanan bir hata olduğu, eserin müellifinin Sevdâ'î değil Sevâdî olduğu görülmüştür. Üçüncü bir nüsha ise Bibliothèque nationale de France Kütüphanesi, Turc 21'de kayıtlı bir mecmuanın 23b-34a varakları arasındadır. Mecmua, 205x140 mm. ebatında, mukavva kapaklı, miklepsiz, şirazeli, cetvelsiz, samanî renk kağıda talik ve nesih yazıyla yazılmış, 72 varak, satır sayısı değişkendir ve eserin müstensihisi Ahmed b. Hasan Ağa İvâd, istinsah tarihi ise belli değildir.

Metnin günümüz alfabesine aktarılmasında transkripsiyon harfleri kullanılmamıştır. Metnin kurulmasında ise Şevket Rado (ŞR) ve Bibliothèque (B) nüshaları kullanılmış, nüsha farklılıkları da dipnotlarla gösterilmiştir.

METİN

İhtilâç-nâme-i Mevlânâ Sevâdî

1 [B 23b]	Minnet ol Hayy-ı ins u câna ki ism ⁴	Genc-i mihr ile oldu turfe tılısm ⁵
[ŞR 260a]	İdüp a'zânın ihtilâcâtın	Âşikâr u 'ıyân 'alâmâtın
	'İlm-i hikmetle verdi tahrîki ⁶	Bile tâ asl-ı her bed u nîki
	Kıldı ma'mûr cism bî-tâbı	Hâk u bâd ile âteş u âbı
5	Mihrin anunla çün celîs etdi	Nefsini cevher-i nefîs etdi ⁷
	Yaradan oldur asl-ı insânı	Ki 'azîz oldu cân gibi şânı ⁸

3 Mecmua hakkında ayrıntılı bir inceleme için bkz. Fatma Büyükkarcı Yılmaz, "On Yedinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Balırcızâde Ailesine Ait Bir Mecmua", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter 2013, p. 549-578.

4 ism: cism ŞR

5 mihrile ŞR: mihrçün B

6 ilm-i hikmet: ilm u hikmet ŞR

7 nefsin: nefsin B

	Bu tılsım içre matlabın dilin	Nûr-i dilden çerâğ ıder rûşen
	Hazreti ol serâmed-i dîn kim ⁹	İhtimâmıyla oldu dîn kâ'im
	Server-i enbiyâ habîb-i ilâh	Mahşer içre şefî'-i ehl-i günâh
10	Mefhar-ı kâ'inât vü hatm-i rusul	Vâdî-i şer' de delîl-i sübul
	Ba' de âl u sahibine her ân	İre Hakk' dan dürûd-i bî-pâyân
Münâcât		
	Yâ Rab ol dem ki kâlib-ı a'zâ	Hâk olup bir nefesde ola hebâ
[B 24a]	Hareketden kalup vücûd-i şerîf	Sıkletin dehrden ide tahfîf
	Tenden itdügde fasl rûhumuzu	Bâb-ı imândan it fütûhumuzu ¹⁰
15	Server-i mısır-ı câmi'i ki müdâm	'Adl u rây iledir melâz-ı inâm ¹¹
	Ser-firâz-ı zamân 'Alî Paşa	K'oldu rif'atde kadri mihr-âsâ
	Câmi-i dîn vezîr-i sâhib-rây	Dem-i dikkatde nutkî 'ukde-güşây
	Kâ'im it mesned-i vezâretde	K'ola 'adli füzûn mahâretde
	Vâdî-i dehrden o demler kim	İde rihlet Sevâdî-i mücrim
20	Gönlünü mihrin ile rûşen kıl	Külbe-i tîresini gülşen kıl
Sebeb-i Nazm-ı İhtilâc-nâme		
	İbtidâdan ki verdi Zü'l-karneyn	İhtilâcât-ı cisme cân gibi zeyn
	Her ne yer kim segirse a'zâdan	Zâhir itmişdi hükmün oradan
	Bunun üzre ki gizlü bir sırrdır	Hükemânın da sözleri birdir
	Helecân itdiği zamânlar 'uzv	Bildirir aslını sana her cozv ¹²
25	Oldugu demde her biri gûyâ	Hâlini 'arz ıder sana gûyâ
	Hûb ise hayrdır 'alâmâtı ¹³	Zişt ise şerdir ihtilâcâtı
[24b]	Bu 'alâmâtun aslı yok dimenüz	Sıhhatı az u naksı çok dimenüz
	Gerçi zâhir beden segirmesidir ¹⁴	Âhir ahkâmı asla ermesidir
	Olmasaydı delâ'ili ma'lûm	Şehler olmazdı hükmüne mahkûm
30	Çün tecârübden oldu aslı sahîh	Sen de bununla anı eyle sarîh ¹⁵
Ser ¹⁶		
	Başın ortası segrise bî-şekk ¹⁷	Levh-i dilden kasâveti ola hakk

8 şânı: cânı ŞR

9 hazreti: Hazret-i ŞR

10 bâb-ı imândan: yâ rab imândan ŞR

11 'adl: 'akl ŞR

12 aslını sana: asl-ı hâlini ŞR; her cozv: her harf ŞR

13 hûb: hubbiye ŞR

14 zâhir beden: zâhiriden ŞR

15 bununla anı: anı bununla ŞR

16 ser: der-ceste-i ser ŞR. Başlıkların hepsi ŞR'de "Der-ceste-i" şeklinde yazılmıştır.

	Kayd-ı endûh u gamdan ola halâs Çevresi segririse bulup mâl ¹⁹	Gire nâgâh eline mansıb-ı hâss ¹⁸ Bend-i mihnetden ola fâriğ-
bâl		
35	Sağ yanı segrise varup sefere Sol yanından segirise bî-teşvîş Segrise sağ yanından ensesi tîz ²¹ Meskeninden bir özge yire gide ²²	İre mâl u menâl u sîm u zere Ola esbâb-ı câh u ‘izzeti bîş ²⁰ Bî-tereddüd olup ziyâde ‘azîz Yine harem yerine ‘avdet ide
[ŞR 260b]	Sol taraftan da böyle segirise ²³ Bulup ikbâl u baht-ı mihter ola	Ne ‘acep halka gögsünü gerse Belki bir memleketde server ola
Pişânî		
40 [B 25a]	Alnının segrise ger ortası ²⁴ Yine ‘avd eyleyüp seferden şâd ²⁵ Müteharrik olursa sağ yanı Sol yanı segrise bulup kâmin	Sefer ardınca düşe sevdâsı Mâl u esbâb u mülki ola ziyâd ²⁶ Eyü adıyla ala meydânı Hayra tebdîl ide Hak encâmın ²⁷
Kafâ ²⁸		
45	Segiririse boyun kafâsı yemîn Zâr edip gönlün inkisâr-ı elem	Böyle dirler ‘alâmetin ki yakîn ²⁹ Hastesiyçün diler tabîbden em
Gûş		
50	Sağ kulağı segirise mihter olur ³⁰ Sol yanadan taharrük âsârı Sağ yanından kulağı segrise ger Sol taraftan segirise Kârûn-vâr Segrise sağ kulağının deligi Göre bir dûst yüzün olup şâd ³²	Baht u devletle izz u nâz bulur Vere ana hediye bir yârı Düşe arada ceng u fitne vü şerr ³¹ Ola altını bî-hesâb u şumâr Şüphesiz hayrdır delîli bigi İde Hakk zâtını ‘azîz-nihâd

17 başun ortası segrise: segrise çün baş ortası ŞR
18 nâgâh: tâ ki ŞR
19 segirir ise bulup mâl; segrise bulup çok mâl ŞR
20 esbâb-ı câh: esbâb u câh B
21 sağ: sol ŞR; yanından: yanadan B
22 meskeninden: menzilinden ŞR
23 segirise: sıçrar ise ŞR; da böyle: ziyâde ŞR
24 segirise: segirir ise B; ger: -B.
25 ‘avd: avdet ŞR
26 mülki: câmi B
27 hak encâmın: ser-encâmın ŞR
28 kafâ: kafâ-yı ser ŞR
29 böyle dirler: böyledir ŞR
30 sağ kulağı segirise: Segrise sol kulağı ŞR
31 ceng u fitne: ceng-i fitne ŞR
32 yüzün: yüzünü, olup: ola ŞR

	Sol delikden velî biraz gamgîn	Oluben sonra ola gamdan emîn ³³
[B 25b]	Sağ kulağın segirse ardı hemân	Ceng u gavgâ olur arada ‘ayân
	Gâlib ola bu hasma âhir kâr	Hass gibi eyleye ‘adûsını h’âr
55	Sol yanadan taharrükün bil kim	Bir refîk-i güzîdesi dâ’îm
	Zikr-i hayr ile yâd ider anı	Bu hadîs ile şâd ider anı
Ebrû		
	Sağ kaşı segririse Hayy-ı kadîm ³⁴	Bir oğul vere ana tab‘ı selîm
	Sol segiririse şâd olup gamdan ³⁵	Bî-niyâz ola halk-ı ‘âlemden
	İki kaşun miyânı segirir iken	Bî-gümân hûbdur delîli inen ³⁶
60	Gözü bir dûstdan ki gâyb ola	Rûşen olup safâsı gâlib ola
	Gözü üstünde rast ebrûsi ³⁷	Segiririse murâd-ı dil-cûsı
	Hakk’dan olur nasîbi hürrem ola ³⁸	‘İzz u nâzı refîk ü hem-dem ola ³⁹
	Sol yanadan taharrük itse kaşı	Gözlerinden revân olup yaşı
	Seng-i gamdan şikeste-hâtır ola	Ferahı gizli hüznü zâhir ola
Çeşm		
65	Sağ gözünün segirse ger içi tîz	Hûy-i hûbundan eyleyip perhîz
[26a]	Dâ’imâ hûy-i bed karîni ola	Fikr-i bî-hûde hem-nişîni ola
	Sol içi segrise beşâretidir	Şâdi vü ‘işrete işâretidir
	Sağ gözünün kapağı üstünden	Segiririse bu râz olur rûşen
	Ki habersiz eline mâl u menâl	Girip anlardan olur ferruh-fâl
70	Lâkin aşşağıdan taharrük ide	Maraza dûş gelüp tehettük ide ⁴⁰
	Fevkden sol kapağı segirse çost	Ceng ü âşûbe garmı ola dorost ⁴¹
	Gözünün sol kapağı aşşağıdan	Müteharrik olursa sâkin iken
	Şâdî vü ‘ıyş u kâmrânıdur	Lîk derd ana bunlar ânîdir
Müjgân		
[ŞR 261a]	Sağ göz üstünde segrise kirpük	Sıklet-i cevri dilden ola sebük
75	Gele bir dûstu seferden anun	Ola hûş gönlü bu memerden anun
	Aşşağı kirpik itse ger hareket	Sağ gözünden ‘ıyân olur bereket

33 ola gamdan: gamdan ola ŞR

34 segririse ger: ger segirise ŞR

35 segiririse: segirise ŞR

36 hûbdur: hûbdurur ŞR

37 rast: sağ ŞR

38 olup: olur ŞR; nasîbi harem: nasib-i harem B

39 nâzı refîk ü hem-dem: nâzıyla yâr u hem-dem ŞR

40 maraza dûş: mansıba hûş ŞR

41 garmı ola: ola garmı ŞR

	Mâl u esbâbı bî-hisâb olur	Devleti vü bahti hem-rikâb olur
	Kirpigün sol taraftan aşşağısı ⁴²	Segrise bil ki çâk olup yakası ⁴³
	Erişir bir haber ana nâgâh ⁴⁴	Düşmeninden olur bekâsı tebâh ⁴⁵
80 [B 26b]	Sol gözünün yukarı kirpigi kaş	Segrise sür‘at ile (.....) ⁴⁶ ve baş
	Ki derûnu hasedden ola dolu ⁴⁷	Nâ-sezâlar diye ana karşı
Etrâf-ı Çeşm 48		
	Sağ göz etrâfı segririse ‘ıyân	Olur bir hafta dîdesi giryân
	Yine ref‘ ola dilden endûhi	Nice endûhi bâr-ı gam kûhi ⁴⁹
	Sol gözün çevresi bu nev‘ile ger	Müteharrik olursa ey server
85	Şüphesiz ‘izz u devletin Yezdân	İde herdem ziyâde bî-noksân
	Sağ gözün merdümü o dem sıçrar	K‘ide sıhhat kıvâmı def‘-i hatar
	Sol yanadan iderse merdüm-i çeşm	Hareket bil ki bir kişi ana hısm
	İdüp eyler hemîşe gıybetini	Sağ iken ol habîs yer etini
	Sağ gözün kûşesiyle segirişi	Şâd idip anı hûb olur her işi
90	Kûşe-i çeşmi sol taraftan eger	Seger ise yakîn ki Hayy-i beşer
	Bir oğul vere ana kim şeb u rûz	Ola ‘ilm ile şem‘-i dîn-efrûz
Rûy		
	Sağ yüzünün segirmesi ola şen	Renc u tîmârdan dahi eymen
[B 27a]	Sol yüzünün velî segirmesi bu	Ki idip ‘akla cehlile zûr o
	Bir iş itmiş kim anun âhiri yok	Ol sebepden çeker nedâmet çok
Beynî		
95	Burnu eylerse serteser hareket ⁵⁰	Uykudan devleti ider hareket
	Bir ağır h‘âce key olur ki ana	Diyemez kimse bu memerden lâ ⁵¹
	Kemigi segririse beynînin	Mezhebi muhkem ola dîninin
	Nâgehân bir yere olup mehter	Bula bî-hadd u hasr ni‘met u fer ⁵²
	Burun ardı ki sağ yanadan ola ⁵³	Müteharrek yakîn bilin ki ana

42 taraftan: yanadan ŞR

43 olup: olur ŞR

44 erişir: erişe B

45 olur: K‘ola B

46 Maddi hasardan dolayı okunamadı.

47 derûni hasedden: hasedden derûni ŞR

48 etrâf-ı çeşm: etrâf-ı merdüm-i çeşm

49 kûhi: kûyi B

50 serteser: serbeser ŞR

51 memeri: remiz ŞR

52 fer: zer ŞR

53 burun: burnu ŞR; taraftan: yanadan ŞR

100	Ceng ü âşûb vü fitne yoldaş olur ⁵⁴ Sol taraftan velî biraz gamgîn ⁵⁵ Sağ yanadan burun başı ol dem ⁵⁶ Segrise sol taraftan olup şâd ⁵⁸ Sağ yanadan velî delîli budur ⁵⁹	Gussadan her nefes gözi yaş olur Olup ola yine safâyâ karîn Ki segirse gider gönülden gam ⁵⁷ Her dem eyyâm-ı 'ıyşı ola ziyâd Ki olur ağzı zehr-i gamdan pür ⁶⁰
Dehân		
105 [B 27b]	Ağzının sağ yanı segirse hemân Sol yanı segirirse bulup mâl Götürü segrise olup hûş-kâm ⁶¹	Şâd olup müşkili olur âsân Ola gam başı yoluna pâ-mâl Ola 'ilmiyle server-i eyyâm
Lebhâ		
	Ansızın segrise leb-i bâlâ Deprenirse aşağısı anın	Heybetinden zebûn ola a'dâ 'Ayn-ı 'unvânı ola a'yânın
110 [ŞR 261b] Zebân	İkisi ger segirse tatlı ta'âm	Yiyip eyler Hudâ'ya şükr müdâm
	Dili segirse ger dehânında ⁶² Kavl-i âhir bu kim suhen-ver ola	Gelir elbette fitne yanında 'Aklı ehl-i kemâle rehber ola
Zenah		
	Enegi key segirse olup zâr ⁶³ 'Âkıbet cümlesine gâlib ola	İde düşmanlarıyla çok bî-kâr Re'yi makbûl u fikri sâ'ib ola
115	Enek içi taharrük itdikde Ana bir va'de-i hatâ vermiş	Bil ki bir hem-nişîni gitdikde O da ol va'deye rızâ vermiş
Kâm ⁶⁴ [B 28a]	Segrise ağız içre nâgeh kâm ⁶⁵ İdip endûhu dilden istib'âd	Bahtdan bir murâd olup bula kâm Ola günden güne huzûru ziyâd
Dendân		
	Fevkden dişler eylese hareket ⁶⁶	Cânib-i rastdan bulur bereket

54 vü: --- ŞR

55 taraftan: yanadan ŞR

56 ol dem: her dem B; yanadan: taraftan ŞR;

57 gam: hem B

58 taraftan: yanadan ŞR; olup: olur ŞR

59 yanadan: taraftan ŞR; delîli: delil ŞR

60 olur: ola B; pür: merr ŞR

61 götürü: götürüsü B

62 segirse ger: ger segirse ŞR

63 enegi key: enegi ger ŞR

64 Kâm: boğaz ŞR

65 içre nâgeh kâm: içi tâ ki kâm ŞR

120	Bir oğuldan münevver ola gözü Sol yanadan da baht olup rehber Dışın aşşağı yanı sağ yanadan İrişe 'izz ü nâz u temkine Sol taraftan taharrük etdiği dem	Ki ide mihr ü mâha ta'n yüzü67 Bula mâl u menâl u 'izzet u fer Segrise bî-şek ü gümân andan Gönlü şâd ola sîne bî-kîne Ola mâlî harâmından hürrem
Hulkûm		
125	Nây-ı hulkûmu segrise zâhir Sağ yanından segirse boynu olur Sol taraftan velî hılâfıdır	Bir ta'am-ı lezîzden vâfir Şâd u zeyrek u mâl u câh bulur Ki su geh tîre gâh sâfidir
Ketef		
[B 28b]	Sağ omuz segririse devlet ana68 Sol yanadan olursa segirmesi	Yâr olup asl-ı maksûdunu bula Bî-şumâr ola hayl ile remesi
130	Cânib-i rastdan omuz başı Yâ olur bir şeh-i sa'âdet-fer69 Sol taraftan taharrük eylese ol71 Hasm darbindan inkisâr bula	Segrise hûn-ı hasm olur aş Yâhud âd ile bir ulu server70 Ceng ü âşûb u fitnesi ola bol Bu tarîk üzre ihtisâr bula
Bâzû		
135	Sağ yanadan olursa bâzûsı Bî-had olur egerçi lîk âhir Sol taraftan bedende segrise kol Yine ol nesne'i bulup ola şâd	Müteharrik gönülde kaygısı Bulur ana bedel safâ vâfir Bil ki bir nesne yâve kılur ol Gidip endûhu hâtırı bula şâd
Sâ'id		
	Segrise sağ sâ'idi kişinin Sol taraftan dahi bulup şehlik72	Himmeti ber-murâd ola işinin Hakk'dan ola nasîbi âghelik
Desthâ		
140	Sağ elinden taharrük olsa 'ayân [B 29a] Bulacak mâl u kadr u mansıb u câh [ŞR 262a] Sol eli segrise yakîn ki sipihr	Vere Yezdân murâdını her ân İde baht ana 'izzet ile nigâh Terk idip kahrı gösterir ana mihr
Kefhâ-yı Dest		

66 fevkden: yukarı ŞR

67 Mihr ü mâha ta'n: ta'n âfitâb ŞR

68 Omuz: omuzu ŞR

69 Yâ olur: Yâd olur ŞR

70 ulu: olur ŞR

71 Taraftan: yanadan ŞR.

72 taraftan: yanadan ŞR.

	Rastdan segrise kefi-i desti	Doldura sîm ü zerrle çok desti
	Sol kefi segrise olup hoş-dil73	İde hall sıhhat üzre çok müşkil
Engüşthâ-yı Râst		
145	Ulu barmağı segrise sağdan74	Ansızın ‘izz u baht ol çağdan75
	Yâr olup ana çok zamâna degin	İdeler anı havfdan emîn
	Segirirse yanındaki barmak	Hasmı ta‘nından ola bî-revna
	Ortasının velî delîli sahîh	Buna bahtıyla hemdem ola sarîh
	Segrise bî-tevakkuf ol beresi	Sîm ü zerdîr delîl-i zâhiresi
150	Serçe barmak hemân ki segrise çist76	Hıdmet-i hayfa bilen eyler rast
Engüşthâ-yı Çep		
	Görse baş barmağın taharrükde	Sol taraftan düşe tehettük de77
	Ol birisi de segrise er tok	Bildigi dostlarla söyleşe çok
[B 29b]	Segirirse miyâne engüştü	Tîr-i gamdan kemân ola poştu78
	Orta barmak yanında ol beride	Segrise mâlî çok ola yeride
155	Serçe engüştü segrise tahkîk 79	Ola devlet ana refik u şefik
Bagalhâ		
	Segrise sür‘at ile sağ koltuk	Gussadan fikri olmaya ırak
	Sol taraftan bunun nakîzi olur	Cebirsiz gönlünü şikeste bulur
Şanhâ		
	Ansızın segirirse sağ küregi	Zahm-ı çeşmiyle kan olur yüregi80
	Soldan ammâ şeref ‘alâmetidir	Mûcib-i hayr u istikâmetidir
Poşt u Etrâf-ı Ân		
160	Segrise sâkin iken arkası	Gussadan bî-had ola vesvâsı
	Sağ taraftan velî delîli safâ81	Gözükür âşikâre ahde vefâ82
	Sol yanadan segirise hayr bulur83	Kızı ammâ oğuldan artık olur
	Arkasının miyânı segrise zûd	Ola bir kimseden hasâreti sûd
Pehlûhâ		

73 hoşdil: hoşhâl ŞR

74 ulu: elü B

75 ol: ola ŞR

76 heman: o dem ŞR

77 taraftan: yanadan B.

78 ola: olup ŞR

79 serçe: sırça ŞR

80 çeşm: hışm ŞR

81 sağ taraftan: sol yanadan ŞR

82 aşikare: aşikar u B

83 yanadan: taraftan ŞR

[B 30a]	Segrise sağ yanında pehlûsu	Ola herdem ziyâde kaygusu
165	Sol yanının segirmesi Hakk'dan	Yüce ola makâmı alçakdan
	Yâ halefden gözü münevver ola ⁸⁴	Yâ seferden ziyâde mâl bula
Tehî-gâh		
	Boş böğür segrise yemîninden	Şâd olur baht-ı kâm-bînenden
	Sol yanadan segirmesine delîl	Buna Hakk'dan bulup'atâ-yı hazîl ⁸⁵
	Bile eylerse ikisi hareket	Vere Hakk mâl u rızkına bereket
Kemer		
170	Her kişinin ki segrise kemeri	'Âkıbet 'izz u nâzdır eseri ⁸⁶
	Ala yâ bir cemîle-i garrâ	Yâ yer altında bir defîne bula
Sîne		
	Gögsünün başı segrise zâhir	Ola bir yâr-i gâybî hâzır
[ŞR 262b]	Sağ yanından segirse ger sîne	Göre çok rûzgârdan kîne
	Segrise sol yanadan âhir kâr ⁸⁷	İde bir iş ki andan eyleye 'âr
Mi'de		
175 [B 30b]	Mi'de ol dem ki tende segrise bol	Ta'n-ı merdumdan ola gönlü melûl
	Cândan endûhu olmayıp münfekk	Levh-i dilden kasâveti ola hakk ⁸⁸
Kalb		
	Her kaçan kim bedende segrise dil	Gussadan ızdırâb ider hâsıl
	Hem-demi âh-ı bî-hesâbi olur ⁸⁹	Kaygusu tende cân gadâbı olur
Rûdeh ⁹⁰		
	Her kaçan kim segirse kursağı ⁹¹	Mihneti bezm olur belâ sâkî ⁹²
180	Her zamân derd u gam alıp yanın	Zehr-i cevri ile tâh ider cânın ⁹³
Postân		
	Sağ taraftan segirse postânı	Ansızın dûzah ola bostânı
	Berâv(?) içinde otura tenhâ	Yâri endûh hem-demi sevdâ

84 halef: halk ŞR

85 bulup: bula ŞR

86 nâzdır: nâz olur ŞR

87 yanadan: taraftan ŞR

88 levh: ceff ŞR

89 bî-hesâbî: bî-hesâb

90 rûdeh: kursak ŞR

91 her kaçan kim segirse: nâgehân segirirse ŞR.

92 olur : ola

93 ider cânın: ide kâmin ŞR

	Sol yanadan nakîzi zâhir olur ⁹⁴	‘Âlemi seyr idip misâfir olur ⁹⁵
Nâf u Şikem		
	Göbegi segririse bî-kem u kâst ⁹⁶	Her ne maksûd idinse olur râst
185	Şikeminin miyânı segririse	Ansızın nâkhânı segririse
[B 31a]	Vere Hakk bî-hesâb ana ni‘met	Yine bî-şekk ta‘âm-ı hoş-lezzet
	Cânib-i rastdan eger şikemi	Segrise gam başın basar kademi
	Sol taraftan segirse böyle sipihr	Gösterir bir nice zamân ana mihr
Kazîb		
	Yukarıdan kazîb-i pür-kâri	Segirirse hafîf olur bârı
190	Bula Hakk’dan sa‘âdet u maksûd	Bâb-ı meftûhı olmaya mesdûd
	Altı segririse muhkem ola işi	Râstlar gibi pâk ola revîşi
Zihar ⁹⁷		
	Kasığı segrise delîli budur	Ki bula bahr-i maksadından dürr
	Ola teşvîşi râhata tebdîl	Kendi âsûde hasmı hôr u zelîl
Husye		
	Segrise râst husyesi gam u renc	Ref‘ olup bahtı ola ‘işret-senc
195	Sol yanadan segirse hürrem u şâd	İde bî-şüphe ânı rabb-ı ‘ibâd
	Bile segirse ikisi nâcâr	Baht u ‘izzetden ola berhudâr
Sürûn		
[B 31b]	Sağ taraftan sürûnı segrise tünd	Tab‘ın endûh u mihnet eyler kond
	Sol yanadan taharrük itse hemân	Bula renc u gînâ vü gamdan amân
Nişistgâh		
	Mak‘adı her kimesnenin ki revân	Segrise kâmnı verir Yezdân ⁹⁸
200	Râst cânibden ola telh-mezâk	İde bühtân ana bir ehl-i nifâk
	Sol taraftan segirse za‘f u melâl	Ref‘ olup dar iken eli bula mâl ⁹⁹
Rânhâ		
	Sağ budu segrise bir âdemi ol	İde çok eylik ile kendüye kul
	Sol budu segririse bir hemdem ¹⁰⁰	Gaybdan yanına gelüp gide gam
	Taşrası segririse sağ yanadan	Şüphesiz kâm-yâb olursa andan ¹⁰¹

94 - ŞR

95 - ŞR

96 göbegi segririse: göbegi ger segirse

97 zihar: kasık ŞR

98 verir: vere ŞR

99 eli: --ŞR

100 segririse: ger segirse ŞR

205 [ŞR 263a]	Sol yanının birûni segrise baht Sağ budunun derûnu ol sa'ât Geh içüp câm bezm-i şâdîde Sol budu segrise derûndan eger	Şâd idip anı kârın itmeye saht Ki segrise hemân budur 'âdet Tâli'i dil-keş ola adı da Bula bî-hadd u hasr sîm ile zer
Uyluk		
[B 32a]	Uyluğunun segirmesi sağdan	Böyle eyler delîlini rûşen
210	Ki görüp bir kişiden eylûkler Sol yanadan velî segrise revân Sağ yanından da taşrası böyle ¹⁰² İç yanadan segrise bî-şekk u rey ^{b104}	Cân u baş üzre hidmetin ister Gaybdan bir refîki ola 'iyân Segrise şerhi söylenir şöyle ¹⁰³ Gide endûhı hasmı çâk ide ceyb
Zânûhâ ¹⁰⁵		
215	Sağ dizi segrise gam ile biraz Sol dizden velî 'adûsı helâk Ser-i zânûsı segrise sağdan Soldan olursa ger segirmesi tîz Segrise sağ dizin aşağısı pek Sol dizin altı segrise nâçâr	Yâr olup sonra ola işi genez Oluş âzâde seyr ide bî-bâk Hâsidi gıybet ide anı inen Sîm u zerle vücûdı ola 'azîz ¹⁰⁶ Ana nefrîn ider 'adû bî-şekk Yalnız bir bucakda otura zâr
Sâkhâ		
220	Segrise sâkı sağ cânibden Töhmet u iftirâlar ola 'iyân	Ana bir bü'l-fuzûl-i gâyibden Ki beyânında kâsır ola zebân ¹⁰⁷
[B 32b]	Sol yanadan velî 'alâmeti hayr Düşmeni fevt olup söyüne üzü Üstü segrise mihnet u gam u derd ¹⁰⁸	Zâhir olup gider aradan gayr Gide endûhı rûşen ola yüzü İde gülzâr-ı dehri gözine serd ¹⁰⁹
İncik		
225	İncigi segrise sağ ayağın ¹¹⁰ Gam u mihnet zebûn ide anı	Gözüne verdi hâr olur bâğın ¹¹¹ 'Iyş evinden birûn ide anı

101 olursa : olur ane B

102 böyle: şöyle ŞR; yanından: yanadan ŞR

103 şöyle: böyle ŞR

104 yanadan: taraftan

105 zânûhâ: dizler ŞR

106 Sîm u zerrle vücûdı ola 'azîz: Sîm u zerrden ola vücûdı ŞR

107 kâsır: âciz B

108 Üsti segrise mihnet u gam u derd: Sâkının üsti segrise gam u derd ŞR

109 ŞR'de B'den farklı olarak şu beyit mestur fakat iki beyit önce soldan bahsettiği için tekrar almadık:

Sol yanadan olup ziyâde zeri/Düşmeninin düşe ayağına seri

110 incigi segrise: segrise incigi ŞR

111 olur: ola B

	Sol yanadan safâ ziyâde olur	Mâlî çok düşmeni fütâde olur
Lenghâ ¹¹²		
	Baldırının yemîni segrise dehr ¹¹³	Câm-ı gamdan verir ‘adûsuna
zehr ¹¹⁴		
	Hâtırî sîm ü zerle hürrem ola	‘İyşî bî-hadd kasâveti kem ola
230	Sol taraftan segrise bulup ad	Gaybdan nâgeh ola hâtırî şâd
Topukhâ		
	Sağ topuk dış yanından ol dem kim	Segrir ikbâl idip anı mün‘im
	Hayr u rızkî ziyâde bî-had ola	Bir iken ‘ıyş u ‘işreti sad ola
	Sol yanının içi bu hâl üzere	Geçse ‘izz ile mülk ü mâl üzere ¹¹⁵
[B 33a]	Server olup hermişe handân-rû	Ola ahvâli her cihetde nikû
235	Dış yanından segrise sol topuğu ¹¹⁶	Olmayıp hayr gönlünün sınığı ¹¹⁷
	İrişe çok hasârat u eleme	Bezm-i gamda nedîm ola nedeme
	İç yanından segrise rahmetdir	Ansızın fitne vü husûmetdir
Pâşne ¹¹⁸		
[ŞR 263b]	Ökçesi segririse sağ ayağın	Çicegi zâhir ola yaprağın
	Ya‘ni ucu tehî iken zerden	Pür olup server ola efserden ¹¹⁹
240	Sol ayağdan ‘inâye dönüp hâl ¹²⁰	Zâhir olur arada ceng ü cidâl
Ka‘bhâ		
	Rast ka‘bî segrise devletdir	Solu ammâ delîl-i mihnetdir
	İkisi segrise varıp sefere	Mihr-i dilden ziyâ vere kamere ¹²¹
Pâyhâ		
	Segrise sağ ayağı halk-ı cihân	Şâd olur himmetile fâş u nihân
	Yâ olur varlu bir kişiden ol	Yâ ganîmet bulur seferden bol
245	Solu segririse ‘avret ile sefer	İdip âhir safâlar ile döner
[B 33b]		Keff-i Pâyhâ
	Sağ taban segririse bir kişiden	Hâtırın verhem ide cevri ü mihen
	Sol tabandan yakın olur seferi	Bî-had u gâyet ola sîm u zeri

112 lenghâ: baldır ŞR

113 segrise dehr: sıçrar ise ŞR

114 ŞR’de bu mısra: Mevzu‘undan taharrük eyler ise

115 ‘izz: izzetle ŞR

116 dış yanından: Taşra yandan ŞR

117 hayr: cebr B

118 pâşne: ökçe ŞR

119 server: efser ŞR

120 ‘inâye dönüp hâl: gınaya dutar mâl ŞR

121 kamere: basara ŞR

Merd-i Pây

İki ayakları segirse bile Nâgeh ana sefer yolu açıla¹²²
Havfdan lîkin olmayıp âzâd Ola herdem seferde havfi ziyâd
250 ‘Âkıbet ol seferden âzâde Gele esbâb u mâlî âmâde

Poşt-i Pâyhâ

İki ayaklarının üstü eger Segrise bir garîb hasta-ciger
Sevinip andan ola meddâhı Yâ sefer fakrına ola mâhî¹²³
Gire bî-had u hasr mâl eline Gussasıyla ‘adû dili deline

Engüşthâ-yı merd-i pâý

Sağ u soldan segirse sağ barmağ¹²⁴ Şüphesiz ayağından açıla bağ
255 Yâ olur bir refik-i gâybden Şâdumân yâ bir ulu mansıbdan
Her yanadan ikinci barmağı Segrise bağ olur gönül bağı
[B 34a] Za‘fından gerçi zâr olur ammâ Bulur âhir ifâkesiyle safâ
Orta barmağları segirse hemân Ceng ü âşûb olur irâde ‘ıyân
Segrise sür‘at ile dördünci Cünd-i cevri olup ana akıncı
260 Her yanadan olur ‘ıyân gavgâ¹²⁵ İdeler var u yoğunu yağma
Serçe barmakları iki yandan¹²⁶ Segrise inkıbâz-ı devrândan
Açılıp mesned üzre fâriğ-bâl Süre eyyâm-ı devletin hoş-hâl

Tamâm-ı A‘zâ

Bütün a‘zâsı segrise şeb u rûz Olacak dergehinde mihr-efrûz
Yaşı bahr-i kerem gibi küp olup¹²⁷ İçi nâr-ı mahabbet ile dolup
265 Nûr-i tâ‘atle gönlü rûşen ola Kûşe-i ‘uzlet ana gülşen ola

Kıt‘a¹²⁸

Veh ki pergârsız felekden derd Nokta-i çeşmim eyledi merkez
Bilmezem n’etdim ol bed-ahtere ben Ki bana bir nefes göz açdırmaz¹²⁹

SONUÇ

122 nageh: tâ ki ŞR

123 ola: olup ŞR

124 sağ: baş ŞR

125 olur: olup B

126 serçe: sırça ŞR

127 küp: göl ŞR; yaşı yaşımı ŞR

128 Bu kıta ŞR’de yok.

129 B’de “temmet”ten sonra yine Sevâdî’ye ait “Hikâyet-i der ahd u vefâ vü kerem vü afv” isimli Farsça manzum bir mesnevi vardır.

Sosyal değer ve normların belirlediği kültürel kimlik, kaynağında mensubiyet şuuru bulunan milli benlikle beslenerek, sahip olunan tarihi birlikteliğin de katkısıyla, insanlarda yüksek bir sorumluluk bilinci oluşturur. Tarihi ve kültürel birlikteliğe sahip olan insanlar, sosyal normların da şekillenmesiyle, ortak değerler doğrultusunda aynı amaca ulaşmak için çaba sarf eder ve bundan haz duyar. Toplumu oluşturan insanların davranışları incelendiğinde, onları koordine eden değer yargıları sosyal ve dini yaptırımlar ile sosyal normlar değerlendirilerek kültürel doku analizi yapılmış olacaktır. Toplumsal ilişkilerde, sosyal değişme-gelişmelerin halk kültürü ürünlerine yansması ve yaşatılması, kültür bilimi olan halkbiliminin tabiatı gereğidir. Toplumdaki düşünce- inanç-yaşam biçimi olarak insan davranış ve gelenekleri olarak adlandırabileceğimiz folklor ürünleri toplumumuzda asırlara dayanan tarihi süreç içinde farklı inançlarda ortaya çıkıp günümüze ulaşan dikkat çekici kültürel aktarımlardır (Eker, 2004: 315).

Kültür ürünlerinin tespit ve tahlilinin taşıdığı tartışmasız konum, dün olduğu gibi bugünün de rağbetinden bir şey kaybetmediği gözlenen kehânet içerikli ürünlerin araştırılmasını da dışarıda bırakmamaktadır. Giriş bölümünde ifade edildiği üzere, insanoğlu, dünden bugüne gerek kendisiyle gerek çevresiyle ve gerekse içerisinde yaşadığı kozmik âlem ile ilgili bilinmezleri anlayıp keşfetmeye, böylece kendi kaderine hükmetmeye çalışmıştır. İnsan hayatının olmazsa olmaz gerçekliğinden biri olan gelecek kaygısı ve bu kaygının kaynağı olan merak ögesi; Ben kimim, neyim, ne olacağım, nereye gideceğim, kiminle evleneceğimden tutun da uğurlu-uğursuz saat tespitlerine, doğacak çocuğun cinsiyet tayinine, ürünün bolluğuna veya kıtlığına vb. kadar yüzlerce çok bilinmeyenli denklem niteliğindeki sorular silsilesi ve bunların muhtemel cevapları ile somut bir nitelik kazanır ki bunların insanı insan kılan yapısal unsurların birer yansıması olduğu açıktır.

İnsanın geleceğine hükmetme istek veya gelecek gelmeden geleceği bilme arayışının genel adı fâldır. Fâl nev'inden onlarca tür, İslamiyet öncesi Türk kültür ve edebiyatında olduğu kadar, İslamiyetten sonraki dönemlerde de muhtevası itibariyle içerisinde bulunan inanç dairesine göre değişen şekil ve uygulama farklılıkları ile yaşamaya devam etmiştir.

Bahsi geçen türün günümüzdeki en masum görüntülerinden biri de “Seğir-nâmeler”dir. Anadolu’da özellikle göz seğirmeleri ile ilgili kanâatlerin yaygınlığı göz önüne alındığında türün toplum nazarındaki duruşu daha net bir hale gelmektedir. Seğir-nâme müellifleri ve istinsahçıların seğir-nâmelerde verilen hükümlerin tatbikatçıları olarak Hz. Adem, Hz. Danyal, Ca’fer-i Sâdık, Hz. Zülkarneyn’i referans olarak göstermesi muhatapları etki altına almak adına suyu baştan tutma psikolojisi ile ilişkili olsa gerektir. Bu yaklaşım, türün inandırıcılık, etki ve yaygınlık kazanması adına müelliflerin beklentileri açısından amacına ulaşmıştır ki türün modern dünyada halen daha kısmı açılımları ile varolması bunu desteklemeye yetmektedir.

İhtilâç-nâmelerde verilen hükümler ile seğir-nâme türüne ve bu türün güvenilirliği konusundaki yaklaşımlar tek renklilikten uzak olmakla paraleldir. Ebû'l – Hayr’a göre seğirme ilminin faydası ve amacı açık olmakla birlikte, bu ilim anlamının zayıflığı ve tanıklarının kapalılığı sebebiyle güvenilirmezdir. Bu alanda pek çok kısa risaleler olsa da bunlar hastayı iyileştirmez ve susuzu sulamaz. (Çelebi, 2008: 77). Şeyh Dâvûd el Antâkî’ye göre ise seğirme; buhardır, maddi bir sebepten olur ki bu buharlaşmış gıdadır. Ayrıca; seğirme şekille ilgili bir sebepten de olur ki bu sebep patlamadır. Doğanın gücü yettiği zaman ortaya çıkar ve seğirme sırasında vücudun

durumu genel ve özel olarak deprem sırasındaki yerin durumu gibidir (Çelebi, 2008: 77). Bu yaklaşımlar seğirmelerin kehânet vasıtası olarak kullanılmasını uygun görmemekte hem fikirdir. İhtilâç-nâme bu yaklaşımlarda anatomik ve doğal bir hareket olarak ele alınmanın yanında ve kehânetleri itibari ile de güvenilir olmaktan uzak olmakla değerlendirilmiştir.

İhtilâç-nâme hükümleri genel bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda baskın olarak maddi beklentilere dönük yüzü ile karşımızdadır. Bu durum, toplumun genel ekonomik eğilimleri ve statüsü ile bağdaşıktır. Bu eserler, hitap ettiği devrin siyasi, sosyal ve ekonomik yapılanmasına ve devir insanlarının öncelikli kaygılarına işaret edici yönüyle de irdelenmeye muhtaç sosyal birer laboratuvar olma özelliğine de sahiptir. Örneğin; şahsın çocuğu olacaksa bu çocuğun çok açık bir farkla erkek olacağına hükmedilmesi ataerki toplumun beklentilerine hitap etmenin yanında, devrin erkek egemen üretim yapısına ve asker ulus ideolojine ışık tutsa gerektir.

İhtilâç-nâmelerde verilen hükümlerin büyük bir kısmı ilgili uzvun genel özellikleri ile paraleldir. Göz görmekle, kulak duymakla, ayak yolculukla, zeker cinsi münasebetle ve ağız yemekle vb. ilişkilendirilir ki gözü seğirenin görmediği birini görecektir olması, kulağı seğirenin bir hâber işitmesi, ayağı seğirenin bir yere gitmesi bu doğrultuda ele alınmalıdır. Bu yaklaşım, tüm uzuvlar ve uzuvların alt bölümleri için söylenememektedir. El parmakları, ayak parmakları, baş, böğür, sırt, alın, koltuk, kaş, yanak, kol gibi çok daha fazla uzuv veya bölüm için bir öncekilerde olduğu gibi uzuv-işlev ilişkili kehânetlere ulaşmak mümkün değildir.

Seğiren uzuv üzerinden yapılan kehânetler, baştan başlayarak, vücudun diğer organlarını sağ, sol, alt, üst, birinci, ikinci, üçüncü gibi bölümlere ayırarak yapılmaktadır. Bu eserlerde ana hatlarıyla, doğum-ölüm, dost-düşman, kâr-zarâr, hastalık-sağlık gibi insan fıtratının ve dünya hayatının en temel eğilimlerinin düalizm oluşturacak şekilde yorumlanmış olması ise paralel bir görüntü içerisinde.

Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olan seğir-nâmelerde hem Türkçe kelimelere ve dilbilgisi kurallarına hem de Arapça ve Farsça kelimelerle bu dillere özgü tamlama yapı ve inceliklerine yer verildiği görülmektedir. Barındırdığı bir kısım kavram ve yapısal özellik nedeniyle eserlerin muhtelif kısımlarında Eski Anadolu Türkçe'si özelliklerinin de bulunduğunu ifade etmemiz uygun olacaktır. İhtilâç-nâmeler dil açısından ise kaleme alındığı dönem göz önünde bulundurulduğunda, oldukça sade, anlaşılır ve akıcı bir nitelik taşımaktadır.

Gelecekbilim (fütüroloji) çalışmalarının hız kazandığı bir ortamda fâl nev'inden türler üzerinden hayata yön verme tercihi, bilimin ve aklın ötesinde tamamen kişisel bakış açısı ve değer yargıları ile ele alınmalıdır. Sebebi ve mahiyeti ne olursa olsun, seğirme ve seğirmelerin işaret ettiği düşünülen kehânetler dizisi Türk kültür hayatında dün olduğu gibi bugün de halk arasında itibar edilen veya muhatap bulan açılımlarıyla yaşamaya devam etmektedir ve edecek gibi de gözükmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDÜSSELAM Muhammed (1333). Segirmek Manaları, (Naşiri: İtimat Kitaphanesi Sahibi Seyid Tâhir), İstanbul: Kadınlar Dünyası Matbaası.
- AYDIN Mehmet (1988). 'Fal Maddesi', Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.12, İstanbul: Diyanet Vakfı Yayınları.
- BÜYÜKKARCI YILMAZ Fatma (2013). "On Yedinci Yüzyıldan Bir Kırkambar: Baldırzâde Ailesine Ait Bir Mecnua", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter, p. 549-578.
- ÇAVUŞOĞLU Ali (2004). Kıyafet-nâmeler, Ankara: Akçağ Yay.
- ÇELEBİ Katip (2008). Keşfü'z-zünûn, (çev. Rüştü Balcı) İstanbul: Tarih Vakfı Yay.
- Derleme Sözlüğü (1993). Cilt X, Ankara: TDK Yay.
- DEVELLİOĞLU Ferid (2003). Osmanlıca-Türkçe Sözlük, Ankara: Aydın Kitabevi.
- DOĞAN Mehmet (2005). Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul: Pınar Yay.
- DUVARCI Ayşe (1993). Türkiye'de Falcılık Geleneği ve Bu Konuda İki Eser, Ankara: Ersa Matbaası.
- EKER Gülin Ö. (2004). "Gelenekten Geleceğe Halk Edebiyatı", Türk Halk Edebiyatı El Kitabı, Ankara: Grafiker Yay.
- ELİADE Mircea (2000). Şamanizm, İstanbul: Kabalcı Yay.
- ERGİN Muharrem (1997). Dede Korkut Kitabı I, Giriş-Metin-Faksmile, Ankara: TDK Yay.
- ERSOYLU Halil (1985). "Seğir-nâme", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten).
- ERTAYLAN İ. Hakkı (1951). Fâlnâme, İstanbul: İstanbul Üniv. Yay.
- GÖKYAY O. Şaik (2000). Dedem Korkudun Kitabı, İstanbul: MEB Yay.
- HACİP Yusuf Has (1979). Kutadgu Bilig, (Haz: R. Rahmeti Arat), Ankara: TDK Yay.
- HANÇERLİOĞLU Orhan (1994). İslam İnançları Sözlüğü, İstanbul: Remzi Kitabevi
- <http://forum.abonem.com/osmanli-tarihi-genel/8213-osmanli-tarihinde-bilim-7-.html> (Erişim tarihi: 04.10.2009)
- İBN HALDUN (1988). Mukaddime, (Haz: Süleyman Uludağ), İstanbul: Dergah Yay.
- İNAN Abdülkadir (1986). Makaleler ve İncelemeler, Ankara: TTK Yay..
- İNAN Abdülkadir (1995). Tarihte ve Bugün Şamanizm, Ankara: TTK Yay.
- İNAN Uğur (1990). Halname-i Sevâdî, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Karşılaştırmaları Türk Lehçeleri Sözlüğü, Kültür Bak., Yay., Ankara, 1991, s., 756-757
- MACDONALD D. B. (1977). 'Fâl Maddesi', İslam Ansiklopedisi, C. 4, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- MAHMUD Kaşgarlı (1998). Divanü Lugat'it Türk, (Ter: Besim Atalay), C.1, Ankara: TDK Yay.
- MENGİ Mine (1977). "Kıyafetnameler Üzerine", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı (Belleten) Ankara: TDK Yay.
- ÖZERGİN M.Kemal (1967). "Eski Bir Seyirme-nâme", Türk Folklor Araştırmaları, Şubat, Sayı: 211, Yıl: 18, C.10.
- ROUX J. Paul (1999). Altay Türkleri'nde Ölüm, İstanbul: Kabalcı Yay.
- SAMİ Şemseddin (1989). Kamus-i Türki, İstanbul: Enderun Yay.
- Tarama Sözlüğü (1989). Ankara: TDK Yay.
- TOGAN Z.Velidi (1982). Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Türk Ansiklopedisi (1989). 'Fal Maddesi', Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.
- Türkçe Sözlük (2005). Ankara: TDK Yay.

 Resim şu anda görüntülenmiyor.

İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Şevket Rado Yazmaları, ŞR 525 numarada kayıtlı nüshanın 260a varağı.

 Resim şu anda görüntülenmiyor.

Bibliothèque nationale de France Kütüphanesi, Turc 21' de kayıtlı nüshanın 23b varağı.